

Janusz Gręźlikowski

Włocławska Kapituła Katedralna na tle aktualnych norm prawnych odnośnie kapituł kanonicznych

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 51/3-4, 299-330

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JANUSZ GREŻLIKOWSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

WŁOCLAWSKA KAPITUŁA KATEDRALNA NA TLE AKTUALNYCH NORM PRAWNYCH ODNOŚNIE KAPITUŁ KANONICKICH

Treść: Wstęp. – 1. Rys historyczny kapituł kanonickich i dawne prawo. – 2. Z historii Włocławskiej Kapituły Katedralnej. – 3. Obowiązujące prawo odnośnie kapituł kanonickich. – 4. Statuty prawem wewnętrznym Włocławskiej Kapituły Katedralnej. – Zakończenie.

Wstęp

Włocławska Kapituła Katedralna należy do najstarszych w Polsce. Jej działalność i bogata historia miała znaczący wpływ na całe dzieje Kościoła włocławskiego. We wszystkich najstarszych diecezjach Polski, a do takich zalicza się diecezję włocławską¹, kapituły powstawały niemal równocześnie z biskupstwami. Diecezja włocławska, różnie nazywana na przestrzeni wieków², nie bierze jednak początku z Włocławka, ale jest dalszym ciągiem diecezji kujawskiej ze stolicą w Kruszwicy. Przyjmuje się, że rok 1123 nie jest datą erekcji biskupstwa we Włocławku, ale data przeniesienia stolicy diecezji z Kruszwicy do Włocławka. Stąd kapituła istniejąca od początku

---

¹ Przez wiele wieków, poczynając od czasu jej powstania, aż do 1925 r., była uważana za jedną z ważniejszych w Kościele polskim. Biskupi włocławscy zajmowali trzecie miejsce wśród biskupów polskich, pierwszym był arcybiskup gnieźnieński, drugim biskup krakowski. O znaczeniu diecezji decydowało uposażenie, a nie terytorium, chociaż i to było bardzo pokażne, aczkolwiek zmieniało się wiele razy na przestrzeni wieków. Zob. J. G r e ż l i k o w s k i, *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Włocławek 2000, s. 108-109.

² Okres kruszwicki (od początków do 1123 r.), kujawsko – pomorski (1123 – 1818), kujawsko – kaliski (1818 – 1925) i włocławski (od 1925 r. Zob. *Rocznik Diecezji Włocławskiej*, Włocławek 1991, s. 31 – 33; S. L i b r o w s k i, *Krótki zarys historii diecezji włocławskiej*, Włocławek 1960, s. 4-6.

w Kruszwicy pozostała tam nadal, a biskupi włocławscy postanowili erygować nową kapitułę we Włocławku. Historycy czas powstania kapituły we Włocławku ustalają na rok 1148, kiedy to energiczny biskup Werner osiadł we Włocławku i zabrał się do uporządkowania diecezji³. W czasie kiedy powstawała Kapituła Włocławska diecezje polskie znajdowały się pod wpływem francuskim i belgijskim, co miało wpływ na ustroj kapituły, jej kształt oraz późniejszy rozwój i funkcjonowanie.

Jakkolwiek zadania i funkcje należące do kapituły katedralnej, a związane z niesieniem pomocy biskupowi w zarządzaniu diecezją, przejęła od czasu Soboru Watykańskiego II rada kapłańska, a od wejścia w życie nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego – także kolegium konsultorów, to jednak wspomniane kolegium kanonickie nie utraciło swoich dotychczasowych zadań związanych ze spełnianiem czynności liturgicznych uświetniających sprawowanie kultu Bożego w świątyniach katedralnych⁴. Te same zadania pozostają nadal aktualne w odniesieniu do kapituł kolegiackich. Utrata wielu dotychczasowych prerogatyw przez kapituły katedralne nie oznacza tym samym pozbawienia tych osób prawnych wszystkich dotychczasowych struktur ustrojowo – organizacyjnych. Prawodawca kodeksowy zdawał sobie bowiem sprawę z wielowiekowej tradycji istniejących w tym względzie, m. in. w zakresie urzędów kapitulnych, posiedzeń gremium czy spraw majątkowych. Stąd też pozostawił w Kodeksie, podobnie zresztą jak w innych dziedzinach objętych nową regulacją prawną, dość dużo swobody prawu partykularnemu, którego podstawowym źródłem pozostają statuty poszczególnych kapituł⁵. Ponieważ jednak, wiele elementów strukturalnych, zwłaszcza związanych z dotychczasowymi zadaniami kolegiów kapitulnych uległo zmianie, tenże prawodawca kościelny polecił kapitułom w kan. 505 obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego przygotowanie nowych statutów, które wymagają zatwierdzenia biskupa diecezjalnego. Poszczególne więc kolegia kanonickie stanęły przed zadaniem dokonania rewizji dotychczasowego ustawodaw-

---

³ Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej, Włocławek 2002, s. 5.

⁴ J. K r u k o w s k i, *Kolegialne organy konsultacyjne w Kościołach partykularnych*, [w:] *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TNKUL i Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie*, Tarnów 2004, s. 22-24.

⁵ Zob. kan. 506 § 1-2 KPK.

stwa wewnątrz kapitulnego i dostosowania go do nowej sytuacji prawnej, usankcjonowanej w Kodeksie Jana Pawła II⁶. Szereg kapituł, zarówno katedralnych, jak i kolegiackich, dokonało kodyfikacji własnych statutów, a przy okazji i regulaminu, aby tym samym uczynić działalność kapituł bardziej aktualną i zgodną z wymogami obowiązującego prawa. Uczyniła to również Włocławska Kapituła Bazyliki Katedralnej, która jest szczególnym przedmiotem naszego zainteresowania. Niewątpliwie nowe statuty Kapituły Włocławskiej mogą okazać się nie tylko pożytecznym źródłem informacji, lecz także – w jakiejś mierze – pomocą w wywiązywaniu się ze wspomnianego zadania nałożonego przez prawodawcę⁷.

Opracowania ma na celu ukazanie Włocławskiej Kapituły Katedralnej na tle dawnych i aktualnych norm prawnych odnośnie kapituł kanonicznych. Najpierw przybliżony zostanie krótki rys historyczny kapituł kanonicznych, w tym przede wszystkim jednej z najstarszych kapituł w Polsce, obchodzącej 850-lecie swego istnienia – Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej, na tle norm dawnego prawa. Po czym zaprezentowane będą obecnie obowiązujące normy prawne dotyczące kapituł, a następnie przedstawione zostaną i szczegółowo przeanalizowane obecnie obowiązujące statuty Włocławskiej Kapituły Katedralnej.

1. Rys historyczny kapituł kanonicznych i dawne prawo

Kapituły kanoniczne zrodziły się w Kościele na podłożu życia wspólnego duchownych. Początki zorganizowanego życia wspólnego pewnych grup duchownych, które przyjęła nazwę kanonicznego, dając okazję do nazywania członków wspólnoty kanonikami, sięgają IV wieku. Kanoniczny styl życia proponował św. Euzebiusz z Vercelli (†371) i św. Augustyn (354-430). Duży wpływ na rozwinięcie i utrwalenie życia wspólnego duchownych w diecezji miała reguła kanoniczna św. Chrodeganga, arcybiskupa Metz (712-766). Stąd uchodzi on za organizatora życia kościelnego i twórcę reguły kanonicznej, która miała wielkie znaczenie dla rozwoju kapituł⁸.

⁶ Zob. W. G ó r a l s k i, *Uwagi nad najnowszymi statutami kapituł mediolańskich*, Studia Płockie, t. XVI-XVII(1988-1989) s. 173-174.

⁷ Zob. J. G r e ź l i k o w s k i, *Włocławska Kapituła Katedralna – historia i terażniejszość*, Teologia i Człowiek 3(2004) s. 179-180.

⁸ Zob. M. Z a h a j k i e w i c z, *Chrodegang*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. III, Lublin 1985, kol. 279-280.

Regułę tę udoskonalili Amalariusz z Metz (†850). Zatwierdzona przez synod w Akwizgranie w 817 r., mając poparcie cesarza Ludwika Pobożnego, wpłynęła na rozwój życia kanonicznego w państwie frankońskim, a następnie niemal w całej Europie. Około wieku XI pojawili się tzw. kanonicy regularni, prowadzący życie wspólne oparte na ślubach. W związku z tym kanoników dotychczasowych, którzy prowadzili życie wspólne bez składania ślubów, zaczęto nazywać kanonikami świeckimi (*canonici saeculares*). Ci, jeśli byli zgrupowani przy kościele katedralnym, stanowili kapitułę katedralną, jeśli zaś prowadzili życie wspólne przy innym znacznie mniejszym kościele, tworzyli kapitułę kolegiacką⁹. W rezultacie powstały dwa typy życia wspólnego kanoników: świeckich i regularnych związanych ślubami zakonnymi.

Przyjmuje się, że w XII i XIII wieku kapituły stały się autonomicznymi korporacjami posiadającymi osobowość prawną, własne statuty i majątek beneficjalny oraz prawo wyboru biskupów. Podstawą usamodzielnienia się kapituł był przede wszystkim osobny majątek kościelny, wydzielony z majątku diecezjalnego pod koniec XI wieku. Niezależność materialna kapituł miała wpłynąć na utrzymanie życia wspólnego. Majątek kapituł z czasem został podzielony pomiędzy poszczególnych członków kapituły, co spowodowało rozluźnienie życia wspólnego kanoników i powstanie specyficznej wspólnoty kapitulnej. Pozycja kapituł, zwłaszcza katedralnych, rosła dzięki przyznaniu im osobowości prawnej i nabywaniu przez nie coraz to szerszych uprawnień. Na Soborze Laterańskim II w 1139 r. kapitułom katedralnym przyznano prawo do wybierania biskupów. Kapituła wspólnie z biskupem decydowała o przyjęciu nowych członków do swego grona. Biskup przed podjęciem ważniejszych aktów jurysdykcyjnych musiał się zwracać do kapituły z prośbą o wyrażenie swojej opinii, a niekiedy nawet zgody. Szczególnie ważną rolę kapituła katedralna odgrywała w diecezji w razie niemożności sprawowania rządów przez biskupa (*sede impedita*) oraz podczas wakatu stolicy biskupiej (*sede vacante*). Nierzadko kapituła katedralna kandydatowi na biskupstwo narzucała kapitulacje wyborcze. Największy rozkwit kapituł katedralnych przypada

---

⁹ Zob. W. G ó r a l s k i, *Kapituła*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, kol. 668; Por. J. K ł o c z o w s k i, „*Vita communis*” kleru XI-XII wieku, *Roczniki Humanistyczne* 10(1961) z. 2, s. 5-40.

na wiek XIII i XIV¹⁰. W tym też czasie kapituły umocniły swoją niezależność od biskupa diecezjalnego¹¹.

Na czele kapituły stał prepozyt (model niemiecki) lub dziekan (model francuski), sprawujący pierwszą godność w gremium. Ponadto godności w kapitule sprawowali archidiakon, scholastyk, kantor, kustosz i kanclerz. Niektórzy kanonicy pełnili urzędy związane z określonymi czynnościami, lecz bez żadnych prerogatyw (teolog, penitencjarz. Zakrystian, punktator). Do obowiązków prałatów i kanoników należało pełnienie służby Bożej w chórze, a więc śpiew godzin kanonicznych, uczestniczenie w Mszach konwentualnych oraz służenie pomocą biskupowi przez wyrażanie zgody lub rady, warunkujących podejmowanie ważnych aktów prawnych w określonych sprawach. Członkowie kapituły mieli także prawo do miejsca w stalli chóru kościoła kapitulnego, głosu podczas zebrań kapitulnych, prawo do wakacji i stroju kanonickiego oraz do dochodów w postaci prebend¹².

Kapituły spełniały doniosłą rolę w życiu Kościołów partykularnych przez zarządzanie diecezją podczas wakansu stolicy biskupiej, wybór biskupów, wyrażanie zgody lub rady w sprawach podejmowania przez biskupów decyzji, nadawanie beneficjów w kościołach zależnych od kapituły oraz swobodę w administrowaniu dobrami kapitulnymi. Sprawilo to, że kapituły stały się czynnikiem ograniczającym biskupa w zarządzaniu diecezją. Stąd Sobór Trydencki podjął działania zmierzające do ograniczenia roli kapituł¹³. Nakazał członkom kapituły dokonanie wyboru wikariusza kapitulnego w ciągu 8 dni od zawakowania stolicy biskupiej. Dał biskupom uprawnienie do wizytowania kościołów katedralnych i kolegiackich oraz reformowania i karania kapituł tych kościołów, a także wykonywania swej władzy w stosunku do kapituł jako korporacji, jak i

---

¹⁰ Zob. szerzej: A. R a d z i m i ń s k i, *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce XII-XVI wieku na tle porównawczym*, Toruń 1995, s. 45-60.

¹¹ Zob. W. G ó r a l s k i, *Kapituła...*, kol. 668; Por. Tenże, *Kapituła katedralna w Płocku XII-XVI wieku. Studium z dziejów organizacji prawnej kapituł polskich*, Płock 1979, s. 23-25; K. W a s i l e w s k i, *Czynniki autonomii kapituły warmińskiej w średniowieczu*, Studia Warmińskie 16(1979) s. 355-380.

¹² W. G ó r a l s k i, *Kapituła...*, kol. 668; Por. J. G r ę z l i k o w s k i, *Włocławska Kapituła Katedralna...*, s. 181.

¹³ Conc. Trid., sess. XXV, c. 6 de ref.

do poszczególnych jej członków. Egzekwowanie tych decyzji Tridentinum spowodowało osłabienie pozycji kapituł¹⁴.

Powolny spadek znaczenia kapituł katedralnych zaczął się u schyłku XVI wieku. Wprawdzie potrydenckie prawo kanoniczne w dalszym ciągu przyznawało im wiele uprawnień, jednakże stopniowo stawały się one coraz bardziej zależne od biskupa diecezjalnego, do czego zresztą zmierzało powoli ustawodawstwo kościelne¹⁵.

Mniejszą rolę odgrywały kapituły kolegiackie, które były zorganizowane na wzór kapituł katedralnych. Obowiązki ich ograniczały się zwykle do sprawowania funkcji liturgicznych i duszpasterstwa w kościele kolegiackim oraz do gospodarowania w tymże kościele¹⁶.

Znaczenie kapituł katedralnych próbował podnieść i dowartościować Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r., przeznaczając je nie tylko do uświetnienia kultu Bożego w kościele katedralnym, lecz także do wspomagania biskupa diecezjalnego radami zgodnie z przepisami prawa i zastępowania go w zarządzaniu diecezją w razie zawakowania stolicy biskupiej oraz przyznając im miano senatu i rady biskupa¹⁷. Faktycznie jednak kapituły katedralne nie mogły biskupowi dostarczyć rad i pomocy w zarządzaniu diecezją, nie były w stanie stanowić senatu i rady biskupiej, gdyż przekształciły się raczej w kolegia kapłanów zasłużonych dla diecezji. Nic więc dziwnego, że Sobór Watykański II postanowił w dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, że kapituły katedralne będą zreformowane¹⁸. Reorganizacja kapituł miała je przystosować do współczesnych wymagań. Przez jakiś czas jednak pozwolono im zachować dotychczasową kompetencję. Po tej linii poszedł inny soborowy dokument dekret *Presbyterorum ordinis*, który zalecał, aby biskupi mieli radę czyli senat kapłanów, reprezentujący ogół prezbiterów dostosowany do okoliczności współczesnych czasów i potrzeb, w formie i według norm prawnych do określenia, który mógłby skutecznie wspierać biskupa swymi radami w rządzeniu diecezją¹⁹. Postulat ten został następnie potwierdzony przez

---

¹⁴ W. G ó r a l s k i, *Kapituła...*, kol. 668-669.

¹⁵ K. W a s i l e w s k i, art. cyt., s. 355-380.

¹⁶ T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986, s. 245.

¹⁷ Zob. Kan. 391-422 KPK z 1917 r.; W. G ó r a l s k i, *Kapituła...*, kol. 669.

¹⁸ Zob. DB 27.

¹⁹ Zob. DK 7.

papieża Pawła VI w motu proprio *Ecclesiae sanctae* z 6 sierpnia 1966 r. oraz w liście okólnym Kongregacji ds. duchowieństwa z 11 kwietnia 1970 r., co oznaczało, że powołane do życia rady kapłańskie zastąpią kapituły katedralne. Tak też się stało i odtąd charakter kapituł katedralnych istotnie się zmienił, a ostatecznej reformy kapituł dokonał Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku²⁰.

2. Z historii Włocławskiej Kapituły Katedralnej

Włocławska Kapituła Katedralna swymi początkami sięga połowy wieku XII i słusznie zaliczana jest do najstarszych kapituł w Polsce. Swoje początki czerpie od Kapituły św. Piotra i Pawła w Kruszwicy, w której uprawnienia weszła na skutek przeniesienia stolicy diecezji z Kruszwicy do Włocławka²¹. Przyjmuje się, że powstała około 1148 r., a utworzył ją biskup Werner, który pierwszy osiadł we Włocławku, po uzyskaniu od Stolicy Apostolskiej bulli protekcyjnej²². Na skutek powstania Kapituły Włocławskiej, Kapituła Kruszwicka musiała zejść do rangi kolegiackiej. Niektórzy jednak członkowie kapituły z Kruszwicy znaleźli się także w gronie prałatów i kanoników włocławskich. Ta młoda Kapituła Włocławska korzystała też z doświadczeń starej Kapituły Kruszwickiej. Co więcej, długo jeszcze przedstawiciele Kapituły Kruszwickiej występowali nawet przed członkami Kapituły Włocławskiej. Nawet uposażenie tej starej kapituły pozostawało bardzo duże, niekiedy wyższe niż niektórych prebend włocławskich. Wprawdzie – jak powiedziano – później w diecezji pozostała tylko kapituła kolegiacką, ale zajmowała zawsze pierwszą pozycję wśród tych kapituł w Polsce²³.

²⁰ T. P a w ł u k, dz. cyt., t. II, s. 245.

²¹ Używa się często porównania, że Kapituła Włocławska weszła w uprawnienia starszej – Kapituły Kruszwickiej, jak córka wchodzi w uprawnienia matki. Ma to związek z przeniesieniem stolicy diecezji z Kruszwicy do Włocławka w 1123 r. Od tego czasu biskupi formalnie zobowiązani do nazywania się włocławskimi, jeszcze przez pewien czas rezydowali w Kruszwicy. Dlatego we Włocławku nie została powołana od razu nowa kapituła włocławska, ponieważ biskupi mieli w dalszym ciągu grono duchowieństwa przy dawnej katedrze kruszwickiej św. Piotra i Pawła. W. K u j a w s k i, *Kapituła włocławska w dziejach diecezji włocławskiej*, Kronika Diecezji Włocławskiej, t. 81(1998) nr 11, s. 554-563; Zob. *Diecezja Włocławska 2000*, Włocławek 2001, s. 36-37.

²² Tamże, s. 563-564; Zob. Cz. L e w a n d o w s k i, *Wprowadzenie do uroczystości 850-lecia Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej*, Kronika Diecezji Włocławskiej, t. 81(1998) nr 11, s. 532-535; Zob. *Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej...*, s. 5.

²³ *Diecezja Włocławska 2000...*, s. 36-37; Por. J. G r ę ź l i k o w s k i, *Włocławska Kapituła Katedralna...*, s. 183.

Chociaż Kapituła Włocławska zaliczana jest słusznie do najstarszych polskich kapituł, to jednak od samego początku otrzymała ustrój wzorowany na kapitułach zachodnich, gdyż diecezje polskie tamtego okresu znajdowały się pod wpływem francuskim i belgijskim. Nie było tu więc okresu, kiedy była wspólnota majątkowa biskupa i kapituły, jak to było w większości kapituł katedralnych tego okresu, ale od początku była ona właścicielem dóbr własnych. Dobra te otrzymała z podziału dotychczasowego uposażenia Kapituły Kruszwickiej, a także dzięki darowiznom fundatorów. O potwierdzenie swego stanu posiadania i wielkiej zamożności postarała się u księcia kujawskiego Kazimierza w 1250 i 1252 r., na synodzie w Sieradzu w 1255 r., a nawet u papieża Aleksandra IV (1254-1261)²⁴. Podobnie gdy chodzi o wewnętrzną organizację kapituły, nie było w niej okresu przejścia od życia wspólnego (*vita communis*) do samodzielności poszczególnych urzędów i prebend²⁵. W kapitułach tych pierwsze miejsce zajmował dziekan. Tak też było i we Włocławku. Dopiero na przełomie XII i XIII stulecia, kiedy w Kościele polskim wpływy niemieckie wzięły górę nad francuskimi, zaczęto wprowadzać jako pierwszą godność prepozyta. Sytuacja ta zmieniła się ponownie ok. roku 1821 i do dziś pierwszą prałaturę w kapitule posiada dziekan²⁶.

Jakkolwiek do każdorazowego biskupa włocławskiego należało zwierzchnictwo nad Kapitułą Katedralną, to jednak kapituła miała zastrzeżone przez ustawodawcę kościelnego prawo ingerencji w poczynania biskupa w diecezji i w sposób rządzenia przezeń dobrami biskupimi, w czasie zaś vacatu stolicy biskupiej przejmowała całokształt władzy w diecezji²⁷. Przyjmuje się, że w XII stuleciu był już we Włocławku zamknięty ustrój wewnętrzny kapituły, a liczba prałatów i kanoników była ściśle określona²⁸.

Była więc uważana za “współordynariusza” diecezji²⁹. Już z XII wieku posiadamy wiadomości o poszczególnych prałatach i kanoni-

²⁴ W. K u j a w s k i, art. cyt., s. 564-565.

²⁵ Tamże, s. 565-566; Por. S. L i b r o w s k i, *Kapituła katedralna włocławska. Zarys dziejów i organizacji*, Warszawa 1949, s. 61-69.

²⁶ *Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej...*, s. 5.

²⁷ J. G r e ż l i k o w s k i, *Recepcja reformy trydenckiej...*, s. 357.

²⁸ *Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej...*, s. 5-6.

²⁹ Tamże, s. 92; Zob. S. L i b r o w s k i, *Wizytacje diecezji włocławskiej*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 8(1964) cz. I, t. I, z. 1, s. 86.

kach kapituły wrocławskiej³⁰. Najprawdopodobniej szybko ustaliła się liczba kanoników. Początkowo liczba prałatów była następująca: prepozyt, diakon, archidiakon, scholastyk, kustosz i kantor³¹. W XV stuleciu doszła jeszcze jedna prałatura – archidiakon pomorski, który z braku kolegiaty na Pomorzu najpierw zasiadał jako kanonik w kapitule wrocławskiej, a w początkach XV wieku został przesunięty do stali prałackiej. Od 1593 r. doszła kolejna prałatura – kanclerz. Cała więc kapituła liczyła 26 członków: 8 prałatów i 18 kanoników rzeczywistych, czyli gremialnych³². Nie spotyka się w historii kanoników zwanych dziś honorowymi, poza jednym wypadkiem, kiedy to biskup Stanisław Karnkowski (1567-1581) mianował kanonika dziewiętnastego, ale musiał go utrzymywać z własnego stołu³³. Z biegiem czasu, w następstwie zmniejszających się dochodów kapituły, malała liczba kanoników. W roku 1803 biskup Józef Ignacy Rybiński (1777-1806) ze względu na zabór mienia kapituły przez rząd pruski, ograniczył stan kapituły do 4 prałatów i 8 kanoników. Po powstaniu styczniowym rząd zaborecny, zabierając pozostałe jeszcze przy kapitule uposażenie i wyznaczając jej członkom pensje, ograniczył jednocześnie liczbę kanoników do czterech, którym wypłacano pensje, i czterech nadliczbowych, bez pensji. Ta liczba członków przetrwała do dzisiaj³⁴.

Kapituła Włocławska stawiała kandydatom do niej wysokie wymagania. Kształtowały się one stopniowo w ciągu wieków. Najpierw osobiste kwalifikacje, a więc prawe pochodzenie, bezżeństwo, zalety umysłu oraz wyższe święcenia, czyli co najmniej subdiakoniat³⁵, chociaż aż do 1577 r., czyli do synodu prowincjonalnego w Piotrkowie, zdarzały się wypadki, że stanowiska prałackie zajmowali duchowni niższych święceń, a nawet akolici. Wcześniej też, bo już w 1421 r, dzięki wstawiennictwu Władysława Jagiełły, Kapituła

³⁰ Najstarszy wykaz trzech prałatów i pięciu kanoników pochodzi z 1215 r., zaś pełna liczba prałatów datowana jest na rok 1227. *Diecezja Włocławska...*, s. 37.

³¹ *Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej...*, s. 6.

³² A. Sotkiewicz, *Kanonicy*, [w:] *Encyklopedia Kościelna Nowodworskiego*, t. IX, Warszawa 1876, s. 447-450.

³³ *Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej...*, s. 6.

³⁴ *Diecezja Włocławska...*, s. 37; Por. J. Gręźlikowski, *Włocławska Kapituła Katedralna...*, s. 185.

³⁵ Prawo to narzucił Sobór w Wienne z 1311/1312 r. Zob. R. Fischer-Wolpert, *Leksykon papieży*, Kraków 1997, s. 336-337; K. Dopyerała, *Księga papieży*, Pallottinum – Poznań 1996, s. 235.

Włocławska uzyskała od papieża Marcina V (1417-1431) przywilej, że kandydaci do kapituły musieli mieć pochodzenie szlacheckie, a jeżeli byłiby innego stanu, powinni posiadać doktorat. Ostatecznie ustalili się zwyczaj, że w kapitule mogło zasiadać dwóch doktorów teologii, dwóch prawa i jeden medycyny. Przepis ograniczający dostęp do kapituły plebejuszom obowiązywał do 1822 r., kiedy to papież Pius VII (1800-1823) zniósł ten dyskryminujący niższe stany przepis³⁶.

Do kapituły wchodziło się przez nominację biskupią, ograniczoną w ciągu znacznego okresu czasu przez prowizje papieskie. Nominacja na członka kapituły do XIV wieku należała do biskupa diecezjalnego. Od XIV stulecia Stolica Apostolska odebrała biskupom włocławskim prawo nominacji na kanoników bez jej zgody. Dopiero papież Mikołaj V (1447-1455) zastrzegł sobie nominacje kanonickie, które zawakują w miesiącach nieparzystych, a biskupom włocławskim zostawił miesiące parzyste. Wkrótce nominację na 90 kanonii i prałatur w Polsce papież przekazał królowi polskiemu. W Kapitułe Włocławskiej z nominacji króla był prepozyt i dwóch kanoników. Nominacje papieskie skończyły się w końcu XVIII stulecia. Sama kapituła w wyniku długotrwałych dążeń uzyskała prawo wybierania archidiacona z dwóch kandydatów przedstawionych przez biskupa i prawo wystawiania dwóch kandydatów na kaznodzieję, z których biskup włocławski wybierał jednego³⁷.

Najważniejszymi uprawnieniami prałatów i kanoników był udział i głos w zebraniach, zwanych także kapitułami, stalla w chórze katedralnym oraz uposażenie. Do głównych obowiązków członków kapituły należały: obowiązki związane przede wszystkim ze służbą Bożą w katedrze, uczestnictwo w zebraniach kapituły, wspólny brewiarz i msza (konwentualna) oraz rezydencja przy katedrze, częściowo tylko wypełniana z powodu kumulacji beneficjów. Będąc korporacją, kapituła odbywała zebrania: cotygodniowe w czwartki i dwa generalne w roku – na święto Trzech Króli oraz w oktawie Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny³⁸. Utrata godności prałata lub kanonika następowała przez śmierć, z tym że istniał tzw. *annus gratiae*, czyli rok po śmierci dochody należały do zmarłego;

³⁶ *Diecezja Włocławska...*, s. 37.

³⁷ *Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej...*, s. 7.

³⁸ J. Grę ż l i k o w s k i, *Recepcja reformy trydenckiej...*, s. 120.

a za życia wykluczano z kapituły za niewypełnianie obowiązku rezydencji, za kumulację beneficjów (oba te przepisy zostawały tylko na papierze), za ujawnianie sekretów kapituły lub dopuszczanie się przestępstwa (praktycznie w kapitule zawieszano tylko na rok w obowiązkach członka), z powodu wstąpienia do zakonu, w wypadku odstąpienia od wiary lub zawarcia związku małżeńskiego i przez zrzeczenie się, które mogło być trojaki: z prawem pobierania dochodów, na korzyść innego i na określony czas³⁹.

Dla właściwego i zgodnego z prawem funkcjonowania kapituły konieczne było, aby ustawodawca diecezjalny określił prawa i obowiązki członków, wytyczył środki utrzymania dla prałatów i kanoników, zobowiązał do przestrzegania dyscypliny i karności kościelnej, a także ażeby sama kapituła posiadała statuty, złożone z własnych uchwał⁴⁰. Prawo posiadania własnych statutów był także wyrazem samorządu kapituły. Pierwsze statuty zostały opracowane i zatwierdzone w 16 kwietnia 1500 r. przez biskupa Krzesława z Kurozwęk (1494-1503). Złożyły się na nie zebrane w jedną całość rozmaite uchwały kapituły, jak i zarządzenia biskupów wrocławskich⁴¹.

Biskupi wrocławscy tacy chociażby jak: Stanisław Karnkowski (1567-1581)⁴², Hieronim Rozrażewski (1581-1600)⁴³, Wawrzyniec Gembicki (1610-1616)⁴⁴, Paweł Wołucki (1616-1622)⁴⁵ i Maciej Łubieński (1631-1641)⁴⁶ często kierowali do członków kapituł istniejących w diecezji, w tym przede wszystkim do członków kapituły katedralnej, jako senatu biskupa, polecenia i zarządzenia zmierzające do wspierania ich w wypełnianiu urzędu, do przestrzegania prawa

³⁹ Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej..., s. 7-8.

⁴⁰ S. L i b r o w s k i, dz. cyt., s. 69. Por. J. G r ę ź l i k o w s k i, *Włocławska Kapituła Katedralna...*, s. 186-187.

⁴¹ Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej..., s. 8.

⁴² Zob. *Acta Synodi Dioeceseanae Wladislaviae anno 1568 per Stanislaum Karnkowski episcopo celebratae*. Z. C h o d y ń s k i, *Statuta synodalia dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, Varsaviae 1890, s. 51-52.

⁴³ *Acta et Constitutiones Synodi Dioeceseanae Wladislaviensis (primae) habite et celebratae*. A. D. 1586. Z. C h o d y ń s k i, dz. cyt., s. 99.

⁴⁴ J. G r ę ź l i k o w s k i, *Recepcja reformy trydenckiej...*, s. 361.

⁴⁵ *Synodus Dioeceseana Anni 1620 celebrata Wladislaviae*. Z. C h o d y ń s k i, dz. cyt., s. 175.

⁴⁶ *Acta seu Decreta et Statuta synodalia Wladislaviensis Dioecesis MDCXXXIV, die XVI Mai et sequentibus sancita*. Z. C h o d y ń s k i, dz. cyt., s. 213.

i dyscypliny kościelnej, zasad pobożności oraz do strzeżenia dóbr kościelnych, praw, przywilejów i wolności Kościoła.

Reformę Kapituły Włocławskiej podjął w roku 1587 biskup Hieronim Rozrażewski, który pragnął, aby w życie kapituły wprowadzić uchwały Soboru Trydenckiego i zobowiązać członków kapituły przede wszystkim do respektowania soborowego obowiązku rezydencji oraz zakazu kumulacji beneficjum. W związku z powyższym statuty kapituły wymagały skrócenia, dopracowania i dostosowania do uchwał Trydentinum. Prace te zostały podjęte jeszcze za czasów kierowania diecezją przez biskupa Stanisława Karnkowskiego, jednak nie zostały zakończone, bowiem członkowie kapituły zwlekali ze sporządzeniem nowych statutów. Na skutek niechęci członków kapituły do szybkiego opracowania nowych statutów, po stwierdzeniu, że kapituła jest “krnąbrnie nieposłuszna”, biskup Rozrażewski sam zajął się od roku 1598 rewizją statutów i ich nowym opracowaniem. Nową, zreformowaną i uaktualnioną księgę statutów kapituły włocławskiej, uwzględniającą nowe urzędy i beneficja oraz uchwały Trydentinum, biskup wydał i ogłosił w styczniu 1599 r. i przedstawił ją kapitule do rozpatrzenia, pragnąc wystąpić o zatwierdzenie tychże statutów przez Stolicę Apostolską. Jednak śmierć prawodawcy diecezjalnego nie pozwoliła na zakończenie reformy kapituły katedralnej i zatwierdzenia statutów przez Stolicę Apostolską⁴⁷.

Dzieło reformy Kapituły Włocławskiej realizował następny biskup włocławski Jan Tarnowski (1601-1603), który wystąpił o unikanie niezgody między kapitułą a biskupem oraz między kanonikami, a także biskup Wawrzyniec Gembicki, który w 1611 r. powołał komisję kanoniczką do opracowania nowych statutów. Jednak członkowie komisji sprzeciwili się poprawie statutów i złożyli protest nie rozumiejąc woli biskupa, gdyż ten nie myślał o wydaniu nowych statutów, tylko o zebraniu w całość już istniejących, przyjętych i zachowywanych. W roku 1615 biskup Gembicki powołał nową komisję do redakcji statutów. Tymczasem został mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim i sprawa wydania nowych statutów utknęła. Wznowił ją jego następca, Paweł Wołucki, który także powołał w 1622 r. komisję kanoników do wydania statutów, jednak nie do-

⁴⁷Z. Chodyński, dz. cyt., s. 118; Por. J. Gręźlikowski, *Recepcja reformy trydenckiej...*, s. 360-361.

czekał się jej pracy. Nie oglądali jej i następni biskupi wrocławscy okresu potrydenckiego.

Pragnąc takiej sytuacji zaradzić, następni biskupi wrocławscy podejmowali próby unormowania funkcjonowania kapituły, określenia obowiązków ich członków, również poprzez uchwały synodów, co było wyrazem ich troski o tak ważne korporacje diecezjalne. Czyniły to synody biskupa Wojciecha Baranowskiego (1607-1608), Pawła Wołuckiego i Andrzeja Lipskiego. W postanowieniach ich synodów znajdujemy zarządzenia dotyczące rezydencji kanoników przy katedrze wrocławskiej, obowiązku przybywania na kapituły generalne oraz spełniania obowiązków liturgiczno- obrzędowych w kościele katedralnym⁴⁸.

Biskup Maciej Łubieński po przeprowadzeniu wizytacji kapituły katedralnej, doszedł do wniosku, że “kapituła skwapliwie wykorzystywała swoje przywileje, ale obowiązki realizowała niechętnie, zaniedbując służbę Bożą”⁴⁹. To spowodowało, że 16 kwietnia 1632 r. wydał dekret reformujący Wrocławską Kapitułę Katedralną⁵⁰. Zobowiązał w nim wszystkich członków kapituły katedralnej do osobistego odprawiania nabożeństw w katedrze, a nie wyłączenia się wikariuszami, przestrzegania rezydencji, uporządkowania akt kapitulnych, sporządzenia dokładnego inwentarza katedry i otoczenie troską skarbcza katedry. Nadto zażądał biskup od członków kapituły sprawozdania w jaki sposób została wydatkowana suma 6 tysięcy florenów przekazana kapitule przez biskupa Andrzeja Lipskiego na ołtarz główny w katedrze i na msze rocznicowe⁵¹. Wysiłki biskupa Łubieńskiego zmierzały do przywrócenia kapitule świetności i realizowania przez nią obowiązków wynikających z prawa kościelnego, czego dał wyraz w statutach synodalnych z 1634 r., ponownie zobowiązując członków kapituły do nie zaniedbywania rezydencji,

---

⁴⁸ *Synodus Dioecesisana Wladislaviensis a. 1607 die 17 septembris celebrata praesidentae [...] Alberto Baranowski episcopo Wladislaviensi et Pomeraniae. Z. Ch o d y ń s k i*, dz. cyt., s. 155; *Synodus Dioecesisana Anni 1620, celebranda Wladislaviae*. Tamże, s. 175; *Synodus Dioecesisana Andreae Lipski Episcopi Wladislaviensis die 4 maii Anno Domini 1628 celebrata*. Tamże, s. 195.

⁴⁹ S. L i b r o w s k i, dz. cyt., s. 69.

⁵⁰ Tamże; Por. J. G r ę ź l i k o w s k i, *Wrocławska Kapituła Katedralna...*, s. 188-189.

⁵¹ J. F i j a ł e k, *Statuty kapituły katedralnej z materiałów przysposobionych przez ks. Stanisława Choduryńskiego*, Kraków 1915, s. 239-249.

nie kumulowania beneficjów i wypełniania swoich obowiązków z zakresu kultu Bożego⁵².

W roku 1697 kapituła przedstawiła do zatwierdzenia biskupowi Stanisławowi Dąbskiemu (1691-1699) swoje nowe statuty, które były redakcją biskupa Rozrażewskiego przedłożoną kapitule w 1599 r., wzorowaną na aktach Kościoła mediolańskiego (św. Karola Boromeusza) *de episcoporum officiis et disciplina capitulari*⁵³. Statuty te podpisał i zatwierdził biskup Dąbski. Następnie na sesji kapituły w 1720 r. postanowiono je przesłać do Stolicy Apostolskiej celem zatwierdzenia, jednak nie zostało to wykonane⁵⁴. W następnych latach, więcej jeszcze niż poprzednie burzliwych i nieszczęśliwych, nie mogło być mowy o jakiejś reformie statutów kapitulnych. Tym samym możemy zauważyć, jak bardzo trudnym problemem dla biskupów włocławskich była reforma kapituły włocławskiej zmierzająca do określenia praw i obowiązków prałatów i kanoników należących do kapituły katedralnej.

Następna reforma statutów miała miejsce za czasów biskupa Stanisława Zdzitowieckiego (1902-1927) w roku 1924, który 16 sierpnia tegoż roku zatwierdził nowe statuty. Jak się wydaje, także i one, jak i żadne poprzednie, nie otrzymały zatwierdzenia papieskiego. Mimo to Kapituła Włocławska cieszyła się w Polsce wielkim uznaniem. Jeszcze w średniowieczu zdobyła przydomek „najuczeńszej” w Rzeczypospolitej (*capitulum doctissimum*), a uhonorował ją tym tytułem papież Paweł IV (1555-1559)⁵⁵. Nazywano ją również „zachowawczynią starych zwyczajów narodowych i stróżem starodawnych tradycji Kościoła polskiego”. Jej statuty były brane na wzór przy zakładaniu lub reformie innych kapituł, np. kapituły uniejowskiej, płockiej, podlaskiej, sandomierskiej czy kieleckiej⁵⁶.

W roku 1947 Kapituła Włocławska postanowiła ponownie zakwalifikować swoje statuty. Prace w tej dziedzinie prowadzone były z większymi lub mniejszymi przerwami. Biskup włocławski Jan Za-

---

⁵² *Acta seu Decreta et Statuta synodalia Wladislaviensis Dioecesis MDCXXXIV, die XVI Mai, et sequentibus sancita*. Z. C h o d y ń s k i, dz. cyt., s. 213.

⁵³ J. F i j a ł e k, dz. cyt., s. CXLI-CXLV i CLVII.

⁵⁴ Tamże, s. CXLV-CXLVI.

⁵⁵ S. C h o d y ń s k i, *Seminarium włocławskie*, Włocławek 1905, s. 51; Zob. R. A n d r z e j e w s k i, *Kapituła dzisiaj*, Kronika Diecezji Włocławskiej, t. 81(2003) nr 11, s. 539.

⁵⁶ *Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej...*, s. 9.

ręba (1969-1986) polecił, aby przygotować nowy statut w oparciu o dotychczasowy z 1924 r. i o nowy Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. Jego następca biskup Henryk Muszyński (1987-1992) podjął tę inicjatywę i polecił ją sfinalizować. Na posiedzeniu kapituły 20 października 1989 r. uchwalony został projekt nowego statutu Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej i przedstawiony biskupowi Muszyńskiemu do zatwierdzenia, zgodnie z przepisem kan. 505 Kodeksu. Po konsultacji i wniesieniu pewnych poprawek, tekst statutu wraz z dwoma załącznikami został zatwierdzony przez biskupa Henryka Muszyńskiego 17 stycznia 1992 r.⁵⁷ W roku 2001 do tego statutu oraz do aneksów Kapituła wniosła poprawki i poprosiła biskupa włocławskiego Bronisława Dembowskiego o ich zatwierdzenie. W dniu 10 stycznia 2002 r. biskup Dembowski ogłosił zatwierdzony jednolity tekst statutu Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej⁵⁸.

Niemal od samego początku swego istnienia, Kapituła Włocławska prowadziła własną kancelarię. Pilnie strzegła wszelkich dokumentów i akt odnoszących się do diecezji, szczególnym pietyzmem otaczając te, które dotyczyły jej. Oprócz więc gromadzenia dyplomów, wcześniej zaprowadziła zwyczaj dokumentowania swojej działalności. Stąd powstał pokaźny zbiór akt jej działalności. Ponieważ kapituła była gospodarzem katedry, dlatego wśród jej akt znajdują się także inwentarze zakrystii i skarbcza katedry oraz akta niższych kolegiów duchowieństwa katedralnego, a więc wikariuszy, mansjonarzy i psalterzystów. Zespół akt Kapituły Włocławskiej jest jednym z największych w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku⁵⁹.

3. Obowiązujące prawo odnośnie kapituł kanonicznych

Już pobieżna lektura przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z 1983 roku, które odnoszą się do kapituł (kan. 503 – 510) pozwala zauważyć, iż utraciły one w nowym ustawodawstwie kościelnym swoje dotychczasowe znaczenie. Dotyczy to przede wszystkim kapituł katedralnych, które nie są już – jak było do niedawna – senatem i radą biskupa. Ich miejsce zajęły:

---

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże, s. 9-10.

⁵⁹ *Diecezja Włocławska...*, s. 37-38.

kolegium konsultorów i rada kapłańska⁶⁰. Zgodnie z postulatami soborowymi, w obecnie obowiązującym ustawodawstwie kapituła katedralna utraciła swoją pozycję zarówno podczas *sede plena*, jak i *sede vacante*. Tak jak powiedziano, w przeszłości do kapituły należał zarząd diecezję *sede vacante* oraz wybór wikariusza kapitulnego, tak teraz administratora diecezji wybiera kolegium konsultorów⁶¹. Prawodawca kościelny pozostawił wszakże możliwość, iż Konferencja Episkopatu, biorąc pod uwagę znaczenie historyczne tego gremium, może przyznać mu uprawnienia, które przysługują kolegium konsultorów⁶², ale z reguły nie uznaje się tego za konieczne⁶³.

Obecnie obowiązujący Kodeks pozostawia kapitułom katedralnym zadania spełniania bardziej uroczystych czynności i funkcji liturgicznych w kościele katedralnym. Funkcje te szczegółowo określają statuty każdej kapituły. Ponadto kapituła katedralna wypełnia zadania zlecone jej przez prawo lub biskupa diecezjalnego⁶⁴. Normy kanoniczne przyznają kapitule katedralnej prawo udziału w synodzie prowincjalnym przez swoich dwóch przedstawicieli wybranych kolegiąlnie z głosem doradczym⁶⁵. Wszyscy kanonicy kościoła katedralnego uczestniczą w synodzie diecezjalnym⁶⁶. Legat papieski ma obowiązek zwrócenia się m.in. do niektórych członków kapituły katedralnej po opinię dotyczącą kandydatów na biskupa diecezjalnego lub biskupa koadiutora⁶⁷.

Erygowanie kapituły katedralnej, dokonywanie w niej zmian oraz jej zniesienie zastrzeżone są Stolicy Apostolskiej⁶⁸. Tam, gdzie kapituła katedralna została powołana do życia, ani biskup diecezjalny,

---

⁶⁰ Kan. 495 § 1 KPK.

⁶¹ Kan. 421 § 1 KPK.

⁶² Kan. 502 § 3 KPK.

⁶³ Odnośnie kompetencji kapituł kolegiackich można powiedzieć, że zachowały swój *status quo*. Posiadały one bowiem dużo węższe uprawnienia, które ograniczały się zwykle do sprawowania funkcji liturgicznych i duszpasterstwa w kościele kolegiackim oraz do gospodarowania w tymże kościele. Takie też kompetencje posiadają w obecnie obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego. Zob. W. G ó r a l s k i, *Kapituła...*, kol. 669-670.

⁶⁴ Kan. 503 KPK; Por. J. G r ę ż l i k o w s k i, *Włocławska Kapituła Katedralna...*, s. 191-192.

⁶⁵ Kan. 443 § 5 KPK.

⁶⁶ Kan. 463 § 1 n. 3 KPK.

⁶⁷ Kan. 377 § 3 KPK.

⁶⁸ Kan. 504 KPK.

ani Konferencja Biskupów, nie mogą własną powagą jej znieść; tam zaś gdzie jej dotąd nie ma, biskup diecezjalny występuje z wnioskiem o jej erygowanie. Za względu na zadania kapituły określone w prawie i wielowiekowy zwyczaj, erygowanie jej nie wydaje się fakultatywne. Przez zmianę, która jest zastrzeżona Stolicy Apostolskiej, należy rozumieć zmianę stanu pierwotnego co do praw i obowiązków, siedziby, rodzaju; zmiana statutu kapituły nie jest zastrzeżona. Zniesienie kapituły jako osoby prawnej może nastąpić nie tylko na mocy dekretu Stolicy Apostolskiej, ale także z mocy samego prawa, jeżeli przez okres stu lat nie posiadała żadnego członka⁶⁹.

Każda kapituła katedralna powinna mieć własny statut, uchwalony poprzez prawny akt kapitulny i zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego. Statutu tego nie można znieść bez aprobaty biskupa diecezjalnego⁷⁰. Prawny akt kapitulny (*legitimus actus capitularis*) to kolegialne działanie kapituły zgodnie z prawem⁷¹. Statut prawnie uchwalony przez kapitułę i zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego jest więc zbiorem norm, którymi kapituła się rządzi. Należy powiedzieć, że statut ten nie jest ustawą w ścisłym znaczeniu, gdyż kapituła, która go uchwała, nie ma władzy ustawodawczej. Dlatego normy statutu mają charakter umowy, a więc obowiązują na podstawie umowy i złożonej przysięgi kanonicznej. Niezależnie od statutu kapituła może podejmować uchwały partykularne, które nie wymagają aprobaty biskupa diecezjalnego; kapituła może je zmieniać i znosić, byleby nie były one przeciwne postanowieniom statutowym⁷².

Statut kapituły, zachowując zawsze ustawy fundacyjne, powinien określać strukturę kapituły i liczbę jej członków; powinien ujmować czynności kapituły i poszczególnych kanoników dotyczące sprawowania kultu Bożego i posługi; powinien też regulować odbywanie zebrań, których są załatwiane sprawy kapituły oraz, zachowując przepisy prawa powszechnego, określać warunki wymagane

---

⁶⁹ Zob. kan. 120 KPK. Erygowanie kapituły kolegiackiej, jej zmiana i zniesienie, nie jest zastrzeżone Stolicy Apostolskiej. Tego rodzaju akty prawne należą do kompetencji biskupa diecezjalnego.

⁷⁰ Zob. kan. 505 KPK.

⁷¹ Zob. kan. 119 KPK.

⁷² T. Pawluk, dz. cyt., t. II, s. 246-247.

do ważności i godziwości podejmowanych czynności⁷³. Ustawodawca kościelny zaleca także, aby każdy statut kapituły posiadał wstęp historyczny ukazujący powstanie i rozwój kapituły oraz jej rolę w Kościele patrykularnym. Zachęca także, aby do statutu dołączyć teksty: aktu erekcyjnego kapituły, dekretu biskupa diecezjalnego zatwierdzającego statut oraz innych ważniejszych dokumentów dotyczących kapituły⁷⁴.

Jeden spośród kanoników – jak stwierdza prawodawca kościelny – powinien stać na czele kapituły. Winny też być ustanowione inne urzędy zgodnie z przepisami statutu⁷⁵. Obecne prawo wprowadziło dość istotną zmianę przyznając kapitule prawo do wybrania sobie – spośród kanoników mianowanych przez biskupa diecezjalnego – przewodniczącego, czyli prepozyta lub też dziekana, którego zatwierdza biskup⁷⁶. Do tradycyjnych urzędów kapitulnych, oprócz prepozyta lub dziekana, należy zaliczyć: archidiakona, kustosza, teologa, kantora, penitencjarza itd. Nie wszystkie one są aktualne w czasach dzisiejszych. O nazwach i rodzajach urzędów kapitulnych powinny decydować zwyczaje regionalne oraz rzeczywiste potrzeby. Prawo kodeksowe przewiduje, iż niektóre urzędy mogą być powierzone duchownym nie należącym do kapituły, a duchowni ci sprawując te urzędy, mają nieść pomoc kanonikom, zgodnie z przepisami statutu⁷⁷.

Nadawanie wszystkich i poszczególnych kanonikatów należy – po wysłuchaniu opinii kapituły – do kompetencji biskupa diecezjalnego, nie zaś do administratora diecezjalnego. Tenże biskup – jak już powiedziano – zatwierdza wybranego przez kapitułę jej przewodniczącego⁷⁸. Biskup diecezjalny mianuje tylko kanoników, bowiem prawo kodeksowe nie wspomina, że kapituła składa się z prałatów i kanoników (*dignitates et canonici*)⁷⁹, ale stwierdza, iż kapituła to kolegium kanoników. Jednakże nie znaczy to, że kapituła nie może mieć przywileju posiadania prałatur. Przywilej taki

---

⁷³ Zob. kan. 506 § 1 KPK.

⁷⁴ T. P a w l u k, dz. cyt., t. II, s. 247.

⁷⁵ Zob. kan. 507 § 1 KPK.

⁷⁶ Kan. 509 § 1 KPK.

⁷⁷ Kan. 507 § 2 KPK.

⁷⁸ Kan. 509 § 1 KPK.

⁷⁹ Zob. kan. 393 § 1 i 2 KPK z 1917 r.

nadaje Stolica Apostolska w dekrecie erekcyjnym bądź osobnym dokumentem. Według prawa powszechnego, z urzędem prepozyta i dziekana kapituły nie jest złączona prałatura. Kodeks Prawa Kanonicznego nie wspomina też o możliwości mianowania przez biskupa diecezjalnego kanoników honorowych (*canonici ad honorem, honorarii*)⁸⁰. Ponieważ jednak nie wyklucza ich wyraźnie, dlatego statut kapituły może nadal przewidywać ich istnienie obok kanoników gremialnych, czyli rzeczywistych⁸¹.

Warto zauważyć jednoznaczne stwierdzenie prawodawcy kościelnego co do mianowania kanoników: *biskup diecezjalny powinien nadawać kanonikat tylko kapłanom wyróżniającym się pod względem nauki i nieskazitelności życia, którzy chwalebnie spełnili posługę ołtarza*⁸². A więc kapituła to kolegium kapłanów mających formację naukową, a przy tym odznaczających się prawością życia. Tylko tacy kapłani mogą należycie spełniać zadania powierzone im przez prawo lub biskupa diecezjalnego. Ponieważ kanonicy spełniają uroczyste funkcje liturgiczne, dlatego prawo nakazuje zwracać uwagę na tych kandydatów, którzy chwalebnie wypełniali posługę ołtarza.

Prawo nie zabrania, aby kościół kapitulny był jednocześnie kościołem parafialnym. W kościele, który jednocześnie jest parafialny i kapitulny, powinien być ustanowiony proboszcz, wybrany spośród członków kapituły lub spoza niej. Taki proboszcz spełnia wszystkie obowiązki i cieszy się wszystkimi prawami i władzami, jakie według przepisów prawa są właściwe proboszczowi⁸³. Biskup diecezjalny powinien ustanowić normy, które by odpowiednio zharmonizowały obowiązki duszpasterskie proboszcza i zadania właściwe kapitule. Powinno być zasadą, że proboszcz nie może przeszkadzać w wykonywaniu funkcji kapitulnych, kapituła zaś – w wypełnianiu funkcji proboszczowskich⁸⁴.

Jeżeli chodzi o chórowy strój kanonicki, to Kodeks wspominając o oznakach kanonickich wyraźnie nakazuje uwzględniać przepisy wydane w tej sprawie przez Stolicę Apostolską⁸⁵. Do noszenia

---

⁸⁰ Zob. kan. 406, 407 KPK z 1917 r.

⁸¹ T. P a w l u k, dz. cyt., t. II, s. 248.

⁸² Kan. 509 § 2 KPK.

⁸³ Kan. 510 § 2 KPK.

⁸⁴ Kan. 510 § 3 KPK.

⁸⁵ Kan. 506 § 2 KPK.

stroju kanonickiego kanonicy są zobowiązani przede wszystkim w czasie przebywania w chórze oraz występowania kapituły *in gremio* z okazji różnych uroczystości. Jest zasadą, że stroju swojego członkowie kapituły, bez względu na to czy występują kolegialnie czy pojedynczo, używają w swoim kościele kapitulnym. Poza tym kościołem wolno używać stroju kanonickiego z okazji towarzyszenia swojemu biskupowi bądź brania udziału w uroczystościach kościelnych z polecenia lub w imieniu biskupa lub kapituły⁸⁶.

Tak więc w praktyce rola kapituły katedralnej w życiu Kościoła partykularnego polega przede wszystkim na sprawowaniu bardziej uroczystych czynności liturgicznych w kościele katedralnym. Jest to zadanie niezmiernie ważne. W swojej liturgii bowiem Kościół głosi i celebruje misterium Paschalne Chrystusa, aby wierni przeżywali je i świadczyli o nim w świecie⁸⁷. Kościoły katedralne i kolegiackie są szczególnie miejscami sprawowania tej świętej liturgii. Stąd też uczestnictwo w czynnościach liturgicznych członków kapituły, które nie ogranicza się tylko do samej obecności, uświetniania ich przepisanyymi przez statuty strojem kanonickim, może pokazać wiernym jak wielką rangę posiadają te celebracje w życiu religijnym Kościoła lokalnego. Wspólna modlitwa, a szczególnie głoszenie słowa Bożego przez członków kapituł mogą stanowić ich ważny element. Na ten aspekt działalności kapituł zwracają uwagę statuty kapituł, zobowiązujące swoich członków do udziału w nabożeństwach i głoszenia homilii w większe uroczystości kościelne.

Ważnym zadaniem, które spoczywa na kapitule katedralnej, jest również posługa wiernym w sakramencie pokuty, na co zdaje się wskazywać kan. 508 Kodeksu, który kanonikowi penitencjarzowi udziela szczególnego uprawnienia rozgrzeszenia w zakresie sakramentalnym od cenzur wiążących macą samego prawa, jeśli cenzury te jeszcze nie zostały stwierdzone wyrokiem sądowym lub dekretem przełożonego i nie zastrzeżone Stolicy Apostolskiej. Tylko tam gdzie nie ma kapituły, biskup diecezjalny do wykonywania tego zadania może mianować innego, zdatnego kapłana. Widać tu-

---

⁸⁶ Zob. T. P a w l u k, dz. cyt., t. II, s. 250.

⁸⁷ Zob. KL 2; KKK 1067-1070.

taj jak wielkim zaufaniem prawodawca kościelny obdarza tych, którzy tworzą kolegium kapitulne⁸⁸.

Poprzez głoszenie homilii, konferencje czy też inne inicjatywy członkowie kapituł mogą odegrać ważną i doniosłą rolę w kultywowaniu i krzewieniu tradycji lokalnego Kościoła. Dotyczy to zwłaszcza tych kapituł, które posiadają wielowiekowe tradycje i bogate doświadczenia historyczne. Troska o tradycję odnosi się także do pielęgnowania zwyczajów kapitulnych dotyczących poszczególnych godności, zebrzań czy stroju. Każda diecezja ma swoją historię, o której należy przypominać młodym pokoleniom kapłańskim i wiernym świeckim.

Niewątpliwie istotnym i ważnym polem działania dla kapituł jest kreowanie nowej rzeczywistości i to nie tylko wewnątrz Kościoła partykularnego, ale również poza nim poprzez podejmowanie i popieranie pożytecznych inicjatyw społecznych z uszanowaniem lokalnej tradycji. Te inicjatywy wydają się szczególnie ważne w coraz bardziej laicyzującym się świecie. Globalizacja bowiem, zacierając wszelkie odrębności, niszczy tożsamość człowieka i pozbawia go korzeni oraz uniemożliwia mu jakąkolwiek identyfikację, odniesienie do autorytetu, w tym również religijnego.

4. Statuty prawem wewnętrznym Włocławskiej Kapituły Katedralnej

Historycy przyjmują, w tym zmarły niedawno ks. prof. Stanisław Librowski, że sięgająca swymi początkami połowy XII stulecia Kapituła Włocławskiej Bazyliki Katedralnej już od tego czasu kierowała się zamkniętym ustrojem wewnętrznym. Jak powiedziano, w swej historii posługiwała się kilkoma statutami. Pierwsze zostały opracowane i zatwierdzone w roku 1500. Ich rewizji i uaktualnienia dokonano w 1599 r., aczkolwiek nie doszło do skutku ich zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską na skutek śmierci biskupa Hieronima Rozrażewskiego. W roku 1697 kapituła przedstawiła do zatwierdzenia biskupowi Stanisławowi Dąbskiemu swoje nowe statuty, które były redakcją biskupa Rozrażewskiego sprzed stu lat, jednak i te, mimo iż w 1720 r. kapituła postanowiła je przesłać do Stolicy Apostolskiej celem zatwierdzenia, takiego zatwierdzenia nie uzyskały, gdyż

---

⁸⁸ Zob. T. P a w l u k, dz. cyt., t. II, s. 248; Zob. J. K a s z t e l a n, *Sprawowanie sakramentu pokuty*, Kraków 1993, s. 117-124; S. L i b r o w s k i, dz. cyt., s. 69-70.

postanowienia tego nie wykonano⁸⁹. Czwartą reformę statutów zatwierdził 16 sierpnia 1924 r. biskup Stanisław Zdzitowiecki. Także i te statuty nie uzyskały zatwierdzenia papieskiego. Kolejne statuty powstały z polecenia i inicjatywy biskupa Jana Zaręby, które podjął i polecił sfinalizować biskup Henryk Muszyński, który następnie 17 stycznia 1992 r. je zatwierdził. Ostateczną wersję obecnie obowiązującym statutom nadał, po pewnych zmianach poczynionych przez kapitułę, Biskup Bronisław Dembowski zatwierdzając je 10 stycznia 2002 r.

Zbiór obowiązujących statutów wydanych przez Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne składa się ze wstępu (s. 5-10), ośmiu rozdziałów zatytułowanych kolejno: *normy ogólne* (s. 11-12), *struktura kapituły* (s. 12-13), *prawa i obowiązki kapituły i jej członków* (s. 14-19), *urzędy kapitulne* (s. 19-21), *posiedzenia kapitulne* (s. 22-23) *objęcie w posiadanie urzędu kanonickiego* (s. 24), *kapituła a parafia katedralna* (s. 24-25), *postanowienia końcowe* (s. 25-26) oraz dwóch aneksów. Pierwszy z nich zawiera wykaz nieruchomości stanowiących własność Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej, drugi prezentuje listę czternastu uroczystości w bazylice katedralnej, w których członkowie Kapituły mają obowiązek uczestniczyć⁹⁰.

We wstępie – zgodnie z zaleceniami powszechnego ustawodawcy kościelnego – zamieszczono wprowadzenie ukazujące powstanie i rozwój kapituły oraz jej rolę w życiu Kościoła w Polsce i diecezji, a także powstawanie i zatwierdzanie poszczególnych statutów kapitulnych na przestrzeni wieków. W sumie wstęp mówi o pięciu istniejących statutach, nie wymieniając statutów zatwierdzonych przez biskupa Stanisława Dąbskiego w 1697 r. W tej części statutów nie znajdziemy też, bardzo ważnego z punktu formalnego, wskazania na źródło poznania prawa, którym rządzi się kapituła, co rekompensuje rozmieszczenie tych norm w *normach ogólnych* oraz w poszczególnych rozdziałach. Wydaje się, że wzmianka o nawiązaniu w tej części statutów do dotychczasowych zwyczajów i praktyk w kapitule zasługuje na uwagę. Jak już wspomniano, obecny Kodeks nie uchyla wszystkich istniejących dotąd struktur kapitulnych mających za sobą niekiedy nawet setki lat, a tym samym sprawdzonych w doświadczeniu historycznym. Nie ma potrzeby

⁸⁹ J. F i j a ł e k, dz. cyt., s. CXLV-CXLVI.

⁹⁰ *Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej...*, s. 27-29.

odchodzenia od owych form i struktur – jeśli tylko nie są przeciwne przepisom nowego prawa – a to z uwagi na ich wielowiekowe funkcjonowanie.

Rozdział pierwszy statutów zawiera *normy ogólne*. Znajdujemy tutaj najpierw określenie kapituły. Statut powołując się na przepis kan. 503 KPK stwierdza, że *kapitułę stanowi kolegium kapłanów, którego zadaniem jest sprawowanie bardziej uroczystych czynności liturgicznych w oznaczonym czasie w katedrze wrocławskiej oraz strzeżenie i pielęgnowanie odziedziczonych po poprzednikach zdrowych tradycji diecezjalnych w zakresie nauki i kultury duchowieństwa*, a także wypełnianie zadań zleconych przez biskupa wrocławskiego⁹¹. Jednocześnie statut czyni wyraźne odniesienie do źródeł prawa, którymi kieruje się kapituła, a mianowicie: *Kapituła kieruje się przepisami Kodeksu Prawa Kanonicznego, zarządzeniami i instrukcjami Stolicy Apostolskiej, postanowieniami Synodu Plenarnego, Konferencji Episkopatu Polski, przepisami diecezjalnymi oraz postanowieniami niniejszego statutu*⁹². Określa również pełny tytuł kapituły: *Wrocławska Kapituła Bazyliki Katedralnej, jaką posługuje się pieczęcią i przez kogo są podpisywane dokumenty*⁹³.

W rozdziale zatytułowanym *struktura kapituły* stwierdzono, że kapituła składa się z czterech prałatów i ośmiu kanoników. Obok tego gremium do kapituły należą kanonicy honorowi, aczkolwiek nie wchodzi do kolegium kapituły, lecz pozostają z nim ściśle związani⁹⁴. Można więc powiedzieć, że kapitułę stanowi kolegium kanoników podzielonych na tzw. większych – gremialnych, czyli rzeczywistych i mniejszych – honorowych. Liczba kanoników honorowych nie powinna znacznie przewyższać liczby kanoników gremialnych.

Gdy chodzi o mianowanie członków kapituły, to w art. 5 nadmieniano się, że *prawo nadawania prałatur i kanonikatów należy do biskupa wrocławskiego, po wysłuchaniu zdania kapituły*⁹⁵. Wyraźnie też zaznaczono – przytaczając przepis kan. 509 KPK – że biskup powierza te godności kapłanom odznaczającym się nauką, prawością

⁹¹ Tamże, art. 1, 1, s. 11.

⁹² Tamże, art. 1, 2, s. 11.

⁹³ Tamże, art. 2, 2 i art. 3. s. 11-12.

⁹⁴ Tamże, art. 4, s. 12.

⁹⁵ Tamże, art. 5, s. 12.

życia i chwalebnie wypełniającym posługę kapłańską. Na czele kapituły stoi przewodniczący, wybrany z jej członków przez kapitułę na czas nieokreślony i zatwierdzony przez biskupa włocławskiego⁹⁶. Art. 7 stwierdza, że w kapitule istnieją następujące urzędy: dziekana, archidiakona, scholastyka, kustosza, penitencjarza i sekretarza. Czterej prałaci kapituły, a mianowicie dziekan, archidiakon, scholastyk i kustosz posiadają tytuły historyczne, choć nie zawsze obecnie odpowiadające obowiązkom przywiązanym niegdyś do tych urzędów⁹⁷. W następnym artykule zaznaczono w sposób jednoznaczny, iż każdy prałat i kanonik po ukończeniu 75 roku życia proszony jest, aby złożył rezygnację na ręce biskupa włocławskiego z przynależności do kapituły⁹⁸. O złożeniu rezygnacji proszeni są także ci członkowie kapituły, którzy nie mogą wypełniać swych funkcji z powodu choroby lub innej poważnej przyczyny. W obu przypadkach, po przyjęciu rezygnacji, staje się prałatem czy kanonikiem emerytem oraz zachowuje prawo do noszenia stroju kanonickiego i oznak kanonickich, a także do zamieszkiwania w budynku kapitulnym⁹⁹.

Najwięcej miejsca poświęca się *prawom i obowiązkom kapituły i jej członków*, co jest treścią rozdziału trzeciego statutów. Art. 10 określa prawo kapituły do wypowiedzianiu swego zdania odnośnie do przedstawionych przez biskupa włocławskiego kandydatów na kanoników i o kandydacie na proboszcza parafii katedralnej¹⁰⁰. Kapituła ma prawo nabywania i posiadania dóbr doczesnych oraz administrowania nimi¹⁰¹. Artykuł ten odsyła do aneksu 1, który zawiera wykaz ośmiu nieruchomości stanowiących własność kapituły¹⁰². Jeżeli natomiast chodzi o alienację własności i używalności dóbr doczesnych kapituły, to może być dokonywana z zachowaniem przepisów prawa kanonicznego, statutów kapituły oraz obowiązującego w tej dziedzinie prawa państwowego¹⁰³.

Art. 13 powołując się na kan. 463 § 1 i 443 § 5 KPK stwierdza, że kapituła ma prawo i obowiązek uczestniczenia *in gremio* na sy-

---

⁹⁶ Tamże, art. 6, s. 13; Por. kan. 507 § 1 i 509 § 1 KPK.

⁹⁷ Tamże, art. 7 i 8, s. 13.

⁹⁸ Tamże, art. 9, 1, s. 13.

⁹⁹ Tamże, art. 9, 2 i 3, s. 13.

¹⁰⁰ Tamże, art. 10, s. 14.

¹⁰¹ Tamże, art. 11, s. 14.

¹⁰² Tamże, Aneks nr 1, s. 27.

¹⁰³ Tamże, art. 12, s. 14; Por. kan. 1290-1298 KPK.

nodzie diecezjalnym wrocławskim, a poprzez delegatów na synodzie prowincji gnieźnieńskiej. Członkowie kapituły zaś mają prawo i obowiązek uczestniczenia w posiedzeniach kapitulnych¹⁰⁴.

Wśród praw i obowiązków członków kapituły art. 14-17 wymieniają powinności wobec biskupa wrocławskiego. Najpierw prałaci i kanonicy mają obowiązek uczestniczenia w uroczystej liturgii sprawowanej w katedrze przez biskupa wrocławskiego w określone święta i dni. Odsyłają w tym miejscu do aneksu nr 2, który podaje wykaz uroczystości w bazylice katedralnej, w której bierze udział kapituła¹⁰⁵. Ten z członków kapituły, który nie może uczestniczyć w wyznaczonej liturgii, powinien usprawiedliwić swoją nieobecność u przewodniczącego kapituły, chyba że absencja wynika z powodu pilnych zajęć duszpasterskich związanych z zajmowanym stanowiskiem¹⁰⁶. Do praw i obowiązków kapituły należy także powitanie biskupa wrocławskiego kiedy przybywa oficjalnie do swego kościoła¹⁰⁷, obecność przy uroczystym udzielaniu biskupowi sakramentu chorych, a w chwili agonii udział w modlitwach przy łożu śmierci i udział w jego pogrzebie¹⁰⁸. Jednocześnie zaznaczono w art. 21, że członkowie kapituły mają obowiązek spisać testament, w którym powinni majątek osobisty lub jego część przeznaczyć na rzecz instytucji diecezjalnych. Obowiązkowo zaś na rzecz kapituły przypadają: cały kapitulny strój liturgiczny, *distinctorium* z łańcuchem i pierścieniami¹⁰⁹.

Artykuły następne regulują kwestie wzajemnych odniesień poszczególnych członków kapituły do siebie i kapituły jako osoby prawnej do swoich członków. Kapituła ma obowiązek otoczyć braterską troską i opieką ciężko chorego członka kapituły, a w wypadku

¹⁰⁴ Tamże, art. 13, s. 14-15; Zob. R. A n d r z e j e w s k i, art. cyt., s. 542-543.

¹⁰⁵ Tamże, art. 14-15, s. 15; Tamże, Aneks nr 2, s. 28. Aneks ten wymienia następujące uroczystości: rocznica ingresu biskupa wrocławskiego, Msza święta w rocznicę śmierci ostatniego biskupa wrocławskiego, środa popielcowa, Niedziela Palmowa, Wielki Czwartek – Msza święta Wieczery Pańskiej, Wielki Piątek, Wielka Sobota, Boże Ciało, święcenia kapłańskie, bł. Michała Kozala – Patrona Wrocławka, Wniebowzięcie NMP, rocznica konsekracji bazyliki katedralnej, Msza święta za zmarłych biskupów, członków kapituły i zmarłych kapłanów, Msza święta Bożego Narodzenia – pasterska; Por. J. G r e ś l i k o w s k i, *Wrocławska Kapituła Katedralna...*, s. 196.

¹⁰⁶ Tamże, art. 14, 2, s. 15.

¹⁰⁷ Tamże, art. 16, s. 15.

¹⁰⁸ Tamże, art. 17, s. 15-16.

¹⁰⁹ Tamże, art. 21, s. 16.

śmierci zająć się wraz z dziekanem miejsca, jego pogrzebem i wziąć udział w uroczystościach pogrzebowych. Fakt śmierci zmarłego członka kapituły, z krótkim życiorysem, powinien być zanotowany w protokole najbliższego posiedzenia kapituły¹¹⁰. Każdy członek kapituły jest – w myśl statutu – zobowiązany do odprawienia przynajmniej jednej Mszy świętej za zmarłego prałata lub kanonika. Wydatki pogrzebowe, jak również związane z płytą nagrobną, powinny być pokryte z osobistego majątku zmarłego lub jego spadkobierców, a w razie ich braku, z funduszy kapituły lub diecezjalnych¹¹¹.

Prałaci i kanonicy kapituły wrocławskiej mają prawo dożywotniego użytkowania przysługujących im nieruchomości kapitulnych, w wypadku zaś rezygnacji z tego prawa, nieruchomościami tymi dysponuje kapituła jako właściciel¹¹².

Ustalenia odnośnie procedencji i stroju chórowego podejmują artykuły 24-30. Zaznaczono w nich wyraźnie, że na terenie diecezji wrocławskiej Kapituła Katedralna posiada pierwszeństwo po biskupie wrocławskim. Prawo do jej precedencji obowiązuje także na terenie Kolegiaty Uniejowskiej i Sieradzkiej¹¹³. W samej zaś Kapitułe Katedralnej prałaci posiadają pierwszeństwo przed kanonikami; kanonicy gremialni wyprzedzają w precedencji kanoników honorowych. Precedencja natomiast wśród prałatów jest następująca: dziekan, archidiacon, scholastyk i kustosz. O precedencji zaś wśród kanoników decyduje data nominacji¹¹⁴. Członkowie kapituły, a także kanonicy honorowi mają prawo do stroju kapitulnego, który jest liturgiczny – chórowy i Nieliturgiczny – używany poza czynnościami sakralnymi. Stroju liturgicznego używa się podczas nabożeństw i uroczystości sakralnych, stroju zaś Nieliturgicznego używa się przy uroczystościach o charakterze oficjalnym lecz nie sakralnym¹¹⁵.

¹¹⁰ Tamże, art. 18, s. 16.

¹¹¹ Tamże, art. 19 i 20, s. 16.

¹¹² Tamże, art. 22, s. 17; Zob. R. A n d r z e j e w s k i, art. cyt., s. 543-545.

¹¹³ Te dwie kapituły: sieradzka i uniejowska są kapitułami kolegiackimi w diecezji wrocławskiej. Są to kapituły kolegiackie historycznej archidiecezji gnieźnieńskiej. Weszły one do diecezji wrocławskiej, wtedy nazywanej kujawsko-kaliską, po zmianie granic w roku 1818. Później zostały zniesione dekretem wykonawcy bulli *Ex imposita Nobis*, arcybiskupa Franciszka Malczewskiego. Zostały jednak reaktywowane i obecnie funkcjonują w diecezji. *Diecezja Włocławska...*, s. 39.

¹¹⁴ Tamże, art. 24 i 25, s. 17.

¹¹⁵ Tamże, art. 29 i 30, s. 18. Art. 30 dokładnie określa jak wygląda i z czego składa się strój liturgiczny i Nieliturgiczny. Strój liturgiczny składa się: z sutanny koloru czar-

W nawiązaniu do kan. 507 KPK rozdział piąty omawia w siedmiu artykułach *urzędy kapitulne*. Najpierw w art. 32 określa obowiązki przewodniczącego kapituły, do których należy: reprezentowanie kapituły na zewnątrz, troska by prawa, obowiązki i tradycyjne zwyczaje kapituły były zachowywane, zwoływanie posiedzeń kapituły i przewodniczenie na nich i na nabożeństwach kapitulnych, wprowadzanie w posiadanie urzędu nowo mianowanych członków kapituły, informowanie biskupa wrocławskiego o uchwałach kapituły, składanie rocznego sprawozdania z działalności kapituły na jej generalnym zebraniu, troska o akta kapitulne oraz załatwianie z proboszczem parafii katedralnej spraw dotyczących kapituły i parafii¹¹⁶. Przewodniczącego kapituły zastępuje, w wypadkach nieobecności lub niemożności sprawowania przezeń czynności, najstarszy członek kapituły według precedencji¹¹⁷.

Art. 34 zamieszcza określenie urzędu kanonika penitencjarza. Powołuje go biskup wrocławski, jak to określono w statutach, z *zasady proboszcza parafii katedralnej, jeśli jest on kanonikiem kapituły. W przeciwnym wypadku urząd penitencjarza biskup powierza jednemu z kanoników na czas określony*¹¹⁸. W następnym punkcie tego samego artykułu znajdujemy wyjaśnienie, w oparciu o przepisy kan. 508 § 1 KPK, na czym polega urząd kanonika penitencjarza i jaką ma władzę. Do jego obowiązków należy sprawowanie sakramentu pokuty w bazylice katedralnej w oznaczonych dniach i godzinach¹¹⁹.

Urząd prałata kustosa precyzuje art. 35. Zaleca on, aby na kustosa kapituły był wybrany proboszcz katedry, jeśli jest członkiem kapituły. Odpowiada on za sprawowanie kultu Bożego w katedrze z udziałem kapituły oraz za całość i bezpieczeństwo skarbcu kate-

---

nego z guzikami i obszywkami koloru fioleto w rzymskiego, fioleto w o pasu z frędzlami, czarnego biretu z fioleto w pomponem. Na sutannę wkłada się komżę lub rokię z materiału białego z koronkowym szlakiem na dole i u mankięto w na rękawach podbitych czerwoną podszewką. Na komżę lub rokię wkłada się mucet koloru fioleto w rzymskiego z czerwonymi guzikami. Na szyi zawieszają się, tradycyjne *distinctorium* kanoniczkie NMP Wniebowziętej. Strój nieliturzyczny składa się z czarnej sutanny z guzikami i obszywkami fioleto wymi, pasa fioleto w o, *distinctorium* i pierścienia, którego członkowie kapituły mogą używać także poza Mszą świętą.

¹¹⁶ Tamże, art. 23, s. 19-20.

¹¹⁷ Tamże, art. 33, s. 20.

¹¹⁸ Tamże, art. 34, 1, s. 20.

¹¹⁹ Tamże, art. 34, 2 i 3, s. 20-21; zob. J. Gręźlikowski, *Włocławska Kapituła Katedralna...*, s. 198.

dralnego. Punkt drugi tego artykułu stwierdza, że jeden egzemplarz inwentarza opisowo-fotograficznego skarbcza powinien znajdować się w archiwum Kurii¹²⁰.

Sekretarz kapituły wybierany jest na okres trzech lat, po czym ten sam kanonik może być wybrany na kolejne kadencje. Do jego obowiązków należy: protokołowanie przebiegu posiedzeń kapitulnych, troska o bieżące akta i pieczęć kapituły, prowadzenie – w porozumieniu z przewodniczącym – korespondencji kapitulnej, wykonywanie innych zadań zleconych przez przewodniczącego kapituły, opracowywanie lub zabieganie o przygotowanie biogramów zmarłych członków kapituły¹²¹.

Oprócz wymienionych urzędów – jak zaznacza statut – kapituła może zlecać poszczególnym prałatom i kanonikom lub ich zespołom zadania szczególne lub doraźne¹²².

Posiedzenia kapitulne reguluje rozdział piąty statutów. Sesje kapitulne dzielą się na generalne i nadzwyczajne. Otóż każdego roku kapituła odbywa swoje posiedzenie generalne, którego miejscem jest kapitułarz bazyliki katedralnej lub inne stosowne miejsce. Posiedzenia nadzwyczajne odbywają się wtedy ilekroć zachodzi taka potrzeba. Zwołuje je przewodniczący kapituły, a także mogą być zwołane na polecenie biskupa włocławskiego lub na umotywowany wniosek przynajmniej trzech członków kapituły¹²³. Podczas powyższych posiedzeń kapituła podejmuje uchwały w sposób kolegialny, przy czym statut powołuje się w tym miejscu na przepisy Kodeksu¹²⁴. Protokół z posiedzenia kapituły, po przyjęciu go przez kapitułę, podpisują przewodniczący i sekretarz. Wszyscy zaś członkowie kapituły zobowiązani są do zachowania sekretu co do spraw omawianych podczas zebrań kapitulnych, jak i wyników głosowania¹²⁵. W sprawach niecierpiących zwłoki, upoważnia statut kapituły, przewodniczącego kapituły do zebrania głosów członków kapituły pismem okólnym¹²⁶.

---

¹²⁰ Tamże, art. 35, s. 21.

¹²¹ Tamże, art. 36, s. 21.

¹²² Tamże, art. 37, s. 21.

¹²³ Tamże, art. 36, s. 22.

¹²⁴ Zob. kan. 119 KPK.

¹²⁵ *Statut Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej...*, art. 42, s. 23.

¹²⁶ Tamże, art. 43, s. 23.

Art. 44 i 45 stanowiące treść rozdziału szóstego omawiają objęcie w posiadanie urzędu kanonickiego. Otóż w myśl statutu 44, nowo mianowany członek kapituły obowiązany jest objąć w posiadanie swój urząd przy okazji najbliższej uroczystości, w której kapituła bierze udział, po dacie wystawienia pisma nominacyjnego. Szczegóły ceremonii objęcia urzędu kanonickiego w posiadanie, tzw. instalacji, jej przeprowadzenie opisuje szczegółowo artykuł następny¹²⁷.

Rozdział siódmy swoimi czterema artykułami (46-49) określa stosunek kapituły do parafii katedralnej. Najpierw powołując się na kan. 510 § 2 Kodeksu stanowi, że wyłącznie na proboszczu parafii katedralnej, niezależnie czy jest członkiem kapituły czy też nie, spoczywają wszystkie obowiązki związane z duszpasterstwem. On też jest odpowiedzialny za całość duszpasterstwa w parafii katedralnej¹²⁸. Jeżeli zaś chodzi o ważniejsze sprawy dotyczące bazyliki katedralnej, interesujące zarówno parafię, jak i kapitułę, zwłaszcza w zakresie kultu Bożego, wystroju i konserwacji katedry, to powinny być wzajemnie konsultowane, z zachowaniem zasady autonomii parafii w sprawach duszpasterskich¹²⁹. W wypadku natomiast konfliktu pomiędzy kapitułą a proboszczem parafii katedralnej, sprawę powinien rozstrzygać biskup włocławski, mając na uwadze – jak zaznacza statut powołując się na prawo powszechne – przede wszystkim odpowiednie zabezpieczenie duszpasterskich potrzeb duszpasterskich¹³⁰. Statut jednocześnie stwierdza, że podczas uroczystego ingresu biskupa włocławskiego do bazyliki katedralnej, powitanie należy do przewodniczącego wraz z kapitułą¹³¹.

Sześć ostatnich artykułów stanowiących rozdział ósmy to *postanowienia końcowe*, będące pewnego rodzaju rekapitulacją wszystkich przepisów jakie znalazły się w statutach, jak też zawierają

---

¹²⁷ Instalacja odbywa się w prezbiterium bazyliki katedralnej w obecności członków kapituły, wśród których przewodniczący i przynajmniej dwaj inni członkowie kapituły występują w stroju chórowym. Instalowany członek kapituły winien być ubrany w komżę, stojąc u stopni ołtarza składa wyznanie wiary według formuły zatwierdzonej przez Stolicę Apostolską, po czym zajmuje wyznaczone miejsce w stalli wypowiadając słowa: *Protestor de pacifica possessione huius stalli*. Następnie udaje się do ołtarza, przed którym – razem z towarzyszącymi mu członkami kapituły – odmawia *Te Deum* wraz z werwetami i modlitwami. Tamże, art. 45, s. 24.

¹²⁸ Tamże, art. 46, s. 24-25.

¹²⁹ Tamże, art. 47, s. 25; Zob. R. A n d r z e j e w s k i, art. cyt., s. 540-541.

¹³⁰ Tamże, art. 48, s. 25; Zob. kan. 510 § 4 KPK.

¹³¹ Tamże, art. 49, s. 25.

pewne ważne ustalenia końcowe. Art. 50 stwierdza, że postanowienia statutu uchwalone zostały na czas nieokreślony¹³² i nie wolno ich zmieniać ani znosić bez aprobaty biskupa włocławskiego¹³³. Wątpliwości dotyczące interpretacji przepisów statutu, rozstrzyga biskup włocławski¹³⁴. On też w razie uzasadnionej potrzeby występuje do kapituły o zmianę poszczególnych artykułów lub całego statutu. Podobne prawo przysługuje także kapitułe, która z projektem zmian zwraca się do biskupa włocławskiego¹³⁵. Art. 54 zawiera ważne stwierdzenie przypominające, że postanowienia statutu nie znoszą dotychczasowych zwyczajów, jeśli nie są z nimi sprzeczne¹³⁶. Ostatni 55 art. ogłasza termin wejścia w życie postanowień statutu. Otóż stwierdza on, że *niniejszy Statut z wprowadzonymi zmianami wchodzi w życie z dniem zatwierdzenia go przez biskupa włocławskiego*, tzn. z dniem 7 stycznia 2002 r.¹³⁷

Zaprezentowany i przybliżony statut Włocławskiej Kapituły Katedralnej ukazuje w pełni strukturę Kapituły, prawa i obowiązki jej członków, urzędy i posiedzenia kapitulne, objęcie w posiadanie urzędu kanonickiego oraz stosunek Kapituły do parafii katedralnej, której proboszcz jest mianowany spośród członków Kapituły. W świetle powyższego statutu Kapituła Katedralna Włocławska jawi się jako osoba prawna pielęgnująca i kultywująca wielowiekowe tradycje i zwyczaje diecezjalne w zakresie nauki i kultury duchowieństwa, jak też kreująca dawną i nową rzeczywistość Kościoła włocławskiego oraz popierająca pozytywne inicjatywy religijne, kulturalne i społeczne z uszanowaniem lokalnej tradycji.

Zakończenie

Uchwały Soboru Watykańskiego II, ustawodawstwo posoborowe oraz nowy Kodeks Prawa Kanonicznego sprawiły, iż dotychczasowy status prawny kapituły katedralnej uległ dość radykalnej zmianie. Kolegium to przestało być organem wspomagającym biskupa diecezjalnego w sprawowaniu rządów diecezją. Pozostały mu jednak

---

¹³² Tamże, art. 50, s. 25.

¹³³ Tamże, art. 51, s. 26; Por. kan. 505 KPK.

¹³⁴ Tamże, art. 52, s. 26.

¹³⁵ Tamże, art. 53, s. 26.

¹³⁶ Tamże, art. 54, s. 26.

¹³⁷ Tamże, art. 55, s. 26.

zadania i funkcje związane z pełnieniem służby liturgicznej w świątyni katedralnej. Tym bardziej więc w nowej sytuacji jaka zaistniała, statuty każdego kolegium kanonickiego powinny dokładnie określać i konkretyzować przede wszystkim własne zadania i obowiązki, jak również obowiązki poszczególnych kanoników w zakresie sprawowania kultu Bożego. Skłania zresztą do tego *expressis verbis* prawodawca kościelny w kan. 506 Kodeksu.

Analiza kompetencji kapituł katedralnych wskazuje także na to, że kapituły z organów o charakterze decyzyjnym i doradczym przekształciły się w kolegia kapłanów zasłużonych w diecezji. Przepis kan. 509 § 2 Kodeksu stanowi, iż godność kanonika powinna być nadawana kapłanom wyróżniającym się prawością życia i cnotami. Kapłani odznaczający się tymi przymiotami, winni pokazywać innym kapłanom jak należy żyć i pracować, aby ich trud przynosił na niwie Pańskiej jak najobfitsze owoce. Powinni ponadto być dla innych wzorem i przykładem kapłana – gorliwego pasterza dusz, który nie jest najemnikiem, zdolnym opuścić swoje owce gdy nadejdzie nieprzyjaciel. Ten wymiar godności kanonika był zawsze eksponowany w Kościele, także w czasach gdy kapituły posiadały rozległe kompetencje w rządzeniu i kierowaniu diecezją¹³⁸.

Włocławska Kapituła Bazyliki Katedralnej w treści i przesłaniu swoich statutów te funkcje i zadania spełnia jakże szeroko, precyzyjnie i jednoznacznie, idąc nawet nieco dalej i rozszerzając swoje zadania o strzeżenie i pielęgnowanie odziedziczonych po poprzednikach zdrowych tradycji diecezjalnych w zakresie nauki i kultury duchowieństwa. Jest to zapewne bardzo ważne, szczególnie dzisiaj kiedy zapomina się o wartościach tradycji i zwyczajów Kościoła partykularnego. Powierzenie zaś godności prałata lub kanonika kapituły kapłanom odznaczającym się nauką, prawością życia i chwalenie wypełniającym posługę kapłańską – co zapisano w statutach kapitulnych – jest gwarantem pełnej realizacji wytyczonych zadań.

Wolno wyrazić przekonanie, iż w nowej rzeczywistości prawnej, aczkolwiek już dwadzieścia lat po promulgacji Kodeksu Jana Pawła II, aktywność kapituły włocławskiej we wspomnianych dziedzinach, zapisanych w statucie, powinna spotęgować się, dla dobra Kościoła Włocławskiego, jak i parafii katedralnej. Same zaś zreferowane

---

¹³⁸ J. Gręźlikowski, *Znaczenie kapituł kolegiackich dziś*, Ład Boży (dod. do Niedzieli) 34(2001) s. 2, 35(2001) s. 3, 36(2001) s. 2.

wyżej statuty kapituły, przyjmujące dość szeroki zakres powinności kapitulnych, mogą stanowić cenną pomoc w programowaniu i realizacji statutowych zadań i obowiązków nie jednego gremium kapitulnego.

Podsumowując należy stwierdzić, iż Kapituła Katedralna Włocławska, chociaż została obecnie pozbawiona większości swoich dawnych uprawnień i kompetencji o charakterze jurysdykcyjnym, dalej stanowi ważny element w strukturze Kościoła Włocławskiego i polskiego. Świadczą o tym jej statutowe prawa, zadania i obowiązki, a także fakt, iż w Polsce nie tylko nie znosi się kapituł, ale reaktywuje stare i tworzy nowe kolegia kapitulne, które cieszą się wielkim uznaniem nie kapłanów, ale także wśród wiernych świeckich. Kapituły ze swej strony winny korzystać ze wszystkich uprawnień przyznawanych im przez prawo kościelne, aby mogły w sposób aktywny uczestniczyć w życiu Kościoła lokalnego i kształtowaniu jego oblicza, w czym powinien pomóc im uchwalony i promulgowany statut.

The Chapter Cathedral of Włocławek against a background actual law rule relation to Canonical Chapter

The Chapter Cathedral of Włocławek its beginning go back first half of XII centuries and justly be numbered to the oldest chapter in Poland. Her start to go back Chapter of Kruszwica. The Chapter of Włocławek entry in qualifications of the Chapter of Kruszwica consequently transfer the capitol of diocese from Kruszwica to Włocławek. The Chapter of Włocławek come into being about 1148 years. Her history is reach and testify her signify in life of the Włocławek Church the past, in particular assistance the bishop in management of diocese.

The change in canon law after the Council of Watykański II and the next in the Code of Cannon Law from 1983 years results that the law statutes of chapters – also Włocławskiej – undergo radical change. The Chapter stop was the assist organ of dioceses bishop in management of dioceses, while stay her decision and consultative character chapter stand the council of priest meritorious for dioceses. The dignity of canon should be grant to priests distinguish honest life, virtue, science, zeal and care about Church.

In new law reality the Chapter Cathedral of Włocławek, though destitute now most ancient qualification and competence, lake important element in structure of Włocławskiego and Polish Church. Testify about her statutory law, assignments obligations and also fact that in Poland not destroy chapters but reactivate old and create new council of chapters.